

"...

I - Davacının gerekçesi özeti:

1 - 1630 sayılı Dernekler Kanununun 2. maddesinin (a) ve (b) bentlerinde dernek kurma hakkından yoksun bulunanlar açıklanmaktadır. (a) bendinde bir partiden Siyasi Partiler Kanununun 111. maddesinin B bendine göre kesin olarak çıkarılanların veya çıkarılmamaları yüzünden partinin kapatılmasına yol açanların 5 yıl; (b) bendinde ağır hapis, 5 yıldan çok hapis cezası alanların, yüz kızartıcı bir suçtan hüküm giyenlerin veya Dernekler Kanununun yasakladığı dernekleri kurmuş bulunanların temelli olarak dernek kuramamaları Öngörülmüştür.

Anayasanın değişik 29. maddesine göre kanun ancak Devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünün, milli güvenliğinin, kamu düzeninin ve genel ahlâkın korunması maksadıyla dernek kurma hakkına sınırlar koyabilir. 1630 sayılı Kanunun 2. maddesinin a ve b bentlerinde öngörülen yasaklar bu yasaklardan değildir. Böylece Anayasadaki yasaklara kanunla yeni yasaklar eklenmiş olmaktadır. Anayasanın kişiler üzerinde değil, sosyal olayların yıkıcı etkilerini giderir tedbirler üzerinde durduğu düşünülmemiştir.

Öte yandan söz konusu yasaklarla bu gibilerin derneklere üye olmak hakları da ellerinden alınmış olmaktadır. Çünkü 15. maddenin başında "Dernek kurma hakkına sahip olan herkes derneklere üye olabilir." denilmiştir.

1630 sayılı Kanunun 2. maddesinin (a) ve (b) bentleri cezaların adalete ve hakkaniyete uygunluğu ilkesinden de uzaklaşmaktadır. Söz gelimi (a) bendine göre bir kişi Siyasi Partiler Kanununun 101., 102., 103. ve 104. maddelerinde açıklanan ağır eylemlerde bulunduğu halde 5 yıl bitince dernek kurabilir ve derneklere girebilirken (b) bendine göre güveni kötüye kullanmaktan 6 ay hapis cezası almış bir kişi, ölünceye değin ne dernek kurabilecek, ne de derneklere girebilecektir.

Kaldı ki dernek kurma hakkı Anayasadaki temel hak ve özgürlükler arasındadır. Bir kişilik hakkı olduğu için de Anayasanın 10. maddesine göre dokunulamaz devredilemez, vazgeçilemez, Yine bu maddeye göre Devlet bu hakkın kullanılmasını güçleştirmek bir yana, güçleştiren koşulları ortadan kaldırma zorundadır. Dernek kurma hakkına ancak Anayasanın 11. ve 29. maddelerinde, yazılı nedenlerle, o da özüne dokunulmamak üzere, sınırlar konulabilir.

Söz konusu kural Anayasanın 10., 11., 29/1,2. maddelerine aykırıdır.

2 - 1630 sayılı Kanunun 4. maddesinin son fıkrası "Üniversite, fakülte ve bunlara bağlı enstitüler veya yüksek okullar ile her türlü resmi ve özel eğitim ve öğretim müesseselerinde birden fazla öğrenci derneği kurulamayacağı"; 53. maddenin son fıkrası da bu kuralı pekiştirir biçimde "bu adlarla her ne suretle olursa olsun başkaca dernek kurulamayacağı" kuralını getirmektedir.

Anayasanın 10. ve 11. maddelerinin gerekli kıldığı temel hak ve özgürlükler açısından bu fıkraların Anayasaya uygunluğunu savunmağa olanak yoktur. Ayrıca Anayasanın 29/1. maddesinde yer alan "Herkes önceden izin almaksızın dernek kurma hakkına sahiptir." kuralının tüm yurttaşları kapsadığı ve öğrencilerin kapsam dışı bırakıldığı anlamını çıkarmağa

Esas Sayısı:1973/3

Karar Sayısı:1973/37

olanak bulunmadığı ortadadır Anayasanın dernek kurma hakkına sınır koymak üzere öngördüğü nedenler arasında öğrenci olmak gibi bir konu da yoktur.

Öte yandan 29. maddenin ikinci fıkrasına göre hiç kimse bir derneğe üye olmağa veya dernekte üye kalmağa zorlanamaz. Söz konusu kurallar ise öğrencileri bir derneğe girmeğe zorlama sonucunu verir. Çünkü zorlama yalnız maddî işkence olarak değil, belirtilen kurallarda olduğu gibi, hukuk formülleri içinde de yurttaşın önüne sürülebilir.

1630 sayılı Kanunun 4. ve 53. maddelerinin son fıkraları Anayasa'nın 10., 11., 29/1, 2. maddelerine aykırıdır.

3 - 1630 sayılı Kanunun 6. maddesini, bağlantılı bulunduğu 10., 11., 38. maddelerle birlikte ele almak gerekecektir.

6. madde, dernek kurmada kesin yasak; bir de dernek kurma hakkının kullanılışından önce izin almak düzenini getirmektedir. Böylece kişilerin temel hak ve özgürlükleri ihlâl edilmiş olmaktadır. Burada ayrıca Anayasanın 29. maddesi ilkesine de aykırılık vardır. Bir derneğin kanunlara aykırılığı kurulmasından önce tahmin edilemez. Aykırılığın kurulduktan sonra mahkeme kararıyla saptanmasına gidilmek gerekir. Öte yandan 1630 sayılı kanunun 11. maddesinin son fıkrası dış kökenli veya ilişkili dernekler yönünden adli teminatı yok etmiştir. Dernek, federasyon, Konfederasyonların yabancı ülke dernek temsilcilerini çağırmasını veya dışarıya temsilci göndermesini Bakanlar Kurulunun iznine bağlayan 38. madde ise Anayasanın 18. maddesindeki seyahat özgürlüğü ilkesine tüm aykırıdır.

Anayasamız önceden yasaklama, izin, keyfi dernek kapama gibi düzenlemelere müsaade etmez; insanın gelişmesini sağlamak üzere engellemeleri önlemeye yönelmiştir. 1630 sayılı Kanun bu yönelişi hükümsüz bırakacak kuralları kapsamaktadır. Netekim 38. madde dernek mensupları için olağan pasaport almanın ötesinde engelleyici bir izin esası koymuştur.

1630 sayılı Kanunun 6. maddesi, 10. maddesinin üçüncü fıkra dışında kalan bölümü, 11. maddesinin son fıkrası ve 38. maddesi Anayasanın 10., 11., 13., 18. ve 29. maddelerine aykırıdır.

4 - Kanunun 15. maddesi siyasi partilerden birine kayıtlı öğrencilerin öğrenci derneklerine üye olmalarını yasaklamaktadır. Anayasanın 56. maddesinde vatandaşların siyasi parti kurma ve usulüne göre partilere girme ve çıkma hakkına sahip oldukları belirtilmiştir. Söz konusu kural ile öğrenciler hem Anayasanın 29. maddesindeki "herkes" hem de 56. maddesindeki "vatandaşlar" deyimlerinin dışına atılmış olmaktadır.

15. maddenin birinci cümlesi olan "Dernek kurma hakkına sahip herkes derneklere üye olabilir." kuralının 2. maddenin (a) ve (b) bentleriyle yakın ilişkisi vardır. Bu bentler iptal edilirse sözü geçen kuralın bir sakıncası kalmaz. Aksi halde derneklere üye olma hakkının korunması için bu kuralın iptali gerekmektedir.

1630 sayılı Kanunun 15. maddesinin birinci cümlesi ile birinci fıkrasındaki "ile, siyasi partilerden birine kayıtlı olan öğrenciler" deyimini Anayasanın 10., 11., 56., 29. maddelerine aykırıdır.

5 - 1630 sayılı Kanunun 20. maddesinin birinci fıkrasında genel kurul toplantılarının dernek merkezinin bulunduğu yerden başka yerde yapılması yasaklanmaktadır. Eşyanın

Esas Sayısı:1973/3

Karar Sayısı:1973/37

tabiatına da aykırı düşen kural, Anayasanın 10., 11. maddelerindeki genel temel esaslarla birlikte 28. maddedeki toplanma hakkına, 18. maddedeki seyahat özgürlüğüne aykırıdır.

6 - 1630 sayılı Kanununun 35/1 - C fıkrası bir hakkın alınması konusunda dernek faaliyetini yasaklamaktadır.

35/11 - a fıkrası ise "Dernek yöneticileri derneği temsilen dernek amaçlarına uymayan toplantı ve gösteri yürüyüşlerine katılamaz ve beyanda bulunamazlar, ve dernek mensuplarını da bu yolda harekete teşvek edemezler." hükmünü getirmiştir. Oysa Anayasanın 28. maddesine göre dernek sorumlularının değil herkesin silâhsız ve saldırsız her türlü toplantıyı tertiplemesi ve gösteri yürüyüşlerine de katılması genel varlık haklarındandır.

1630 sayılı Kanununun 35 - I - c fıkrasındaki "ve Silâhlı Kuvvetler personelinin bütün hakları" deyimini ile 35/II - a. nın tümü Anayasanın 10., 11., 18/1., 19/1. maddelerine aykırıdır.

7 - 1630 sayılı Kanununun 36. maddesinin birinci fıkrasında derneklerin askerlik ve savunma konularında eğitim ve öğrenim yapamayacaklarına, özel kılıklar kullanamayacaklarına, 37. maddenin ilk fıkrasında ise derneklerin silâh ve patlayıcı madde bulunduramayacaklarına ilişkin yasaklar vardır. Yasaklar yerindedir. Ancak kimi dernekler için bu yasaların Bakanlar Kurulu kararıyla İçişleri Bakanlığınca kaldırılabilceği bu maddelerin öteki fıkralarından anlaşılmaktadır. Anayasanın 12. maddesinin son fıkrasında kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamayacağı ilkesi yer almıştır. Herhangi bir derneğe askeri eğilim yaptırma, silâh bulundurma, özel bir kılığı olma gibi olanaklar sağlanması apaçık bir imtiyazdır. Böyle dernekler kimi çevrelerin elinde ve fikir akımlarının buyruğunda bir baskı ve saldırma aracı olabilir.

Kanununun 36. maddesinin ikinci fıkrasının tümünün ve 37. maddesinin ikinci fıkrasının "ve 36 ncı" sözcükleri ile başlayıp "gerekli olan" sözcükleri ile biten bölümünün iptal edilmesi gereklidir.

8 - 1630 Sayılı Kanununun 39. maddesinin üçüncü ve dördüncü fıkralarına göre dernek, federasyon ve konfederasyonların yetkili organlarıncı alınacak bildiri yayımlama kararlarının birer nüshasının o yer Cumhuriyet Savcılığına ve Mülkiye âmirine alındı belgesi karşılığında ve aynı günde verilmesi zorunlu ve basın ve TRT nin alındı belgelerini görmeden bunları yayımlamaları yasaktır. Bu kurallar Anayasanın 10., 11., 20., 21., 22., 23., ve 24. maddelerine aykırı düşmektedir. Çünkü Anayasa ilkelerine göre: Herkes düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim ile ve başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklayabilir ve yayabilir (madde 20). Herkes bilim ve sanatı serbestçe öğrenme ve öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda her türlü araştırmalarda bulunma hakkına sahiptir (21/1). Basın hürdür; sansür edilemez; Devlet, basın ve haber alma hürriyetini sağlayacak tedbirleri alır; olaylar hakkında yayın yasağı konamaz (22/1, 2, 4). Kanun, haber, düşünce ve kanaatlerin serbestçe yayımlanmasını engelleyici veya zorlaştırıcı siyasi, iktisadi malî, ve teknik kayıtlar koyamaz (23/2). Kitap ve broşür yayımı izne bağlı tutulamaz; sansür edilemez (24/1).

9 - 1630 sayılı Kanununun 40. ve 42. maddelerinin birinci fıkralarında İçişleri Bakanlığı başta olmak üzere ilgili bütün Bakanlıkların, mülkiye âmirlerinin, kolluk kuvvetlerinin istedikleri zaman derneklerin merkez, müessese ve eklentilerine girebilecekleri ve her türlü denetimde bulunabilecekleri yazılıdır Genel hukuk esaslarına göre kimi hakların varlığında ve kullanılmasında özel ve tüzel kişilere tanınan olanaklar açısından tam benzerlik ve eşitlik vardır. Bunu Anayasanın genel nitelikte 10., 11. ve daha özel nitelikte 14., 15., 16. maddeleri

Esas Sayısı:1973/3

Karar Sayısı:1973/37

böylece düzenlemiştir. 1630 sayılı Kanunun sözü geçen kuralları ile tüzel kişilerin hayat hakları yok edilmek istenmektedir. Bu kurallar Anayasanın 14/1, 2., 15/2., 16/2. maddelerine aykırıdır.

10 - 1630 sayılı Kanunun 46. maddesinin ikinci fıkrasında yer alan "Mahkemece kapatılan derneklerin bütün para ve malları hazineye intikal eder." kuralı Anayasanın genel müsadere cezası konulmasını yasaklayan 33. maddesinin son fıkrası ilkesine aykırı düştüğü gibi bu kuralla dernek tüzel kişiliğinin iradesinin tanınmadığı ve böyle bir dernek anlayışının tüzel kişilik hayatının yok sayılmasına kadar varacağı ortadadır.

11 - 1630 sayılı Kanunun 56. maddesinin (a) ve (e) fıkralarında derneğe yabancı olan hükümet komiserine genel kurul çağrısının usulünce yapılıp yapılmadığını incelemek, düzeni bozacak eylemler toplantının sürdürülmesine olanak bırakmayacak bir biçim alırsa toplantıyı tatil etmek ve gerekirse kolluk kuvvetlerinden zor kullanılmasını istemek görev ve yetkisi verilmektedir. Bu, sonuç olarak, işi dernek organlarının yok sayılmasına vardırır. Üyeleri istediğinde toplama, isteğinde dağıtma gibi bir yetkinin dernek dışında bir güce bırakılması dernek iradesini ve şekli varlığını ta başından yok saymak demektir. Kural Anayasanın 10./1 ve 14/2. maddelerine aykırıdır.

12 - 1630 sayılı Kanunun 63. ve 70. maddelerinin son cümlelerindeki "ve dernek kapatılır.", "ve her halde derneğin kapatılmasına karar verilir." hükümleri de Anayasanın 33. maddesinin beşinci fıkrasındaki "ceza sorumluluğu şahsidir." ilkesine aykırı düşmektedir. Sözü geçen kurallar dernek görevlilerinden bir veya birkaçının kişisel yahut görev kusurlarını derneğin kapatılmasına yeterli görmüş ve böylece sorumlulara yönelmesi gerekli cezai dernek mensuplarının tümüne çektirmek gibi bir yolu açık tutmuştur.

13 - 1630 sayılı Kanun, tüm olarak, Türk toplumunda dernek kurma ve derneklerde bir arada çalışma hak ve özgürlüklerimin ereğine uygun biçimde kullanılmasını aşırı güçleştirir bir nitelik taşıdığından iptali istenen maddeler dışında Kanunun tamamını da devamızın ereği olarak sunmaktayız."